

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MOCEAN PLEȘA, RALUCA

**Actualitatea apocatastazei : între iubirea lui Dumnezeu și
libertatea umană / Raluca Mocean Pleșa. - București : Eikon, 2021**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-49-0421-8

2

DTP: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Raluca Mocean Pleșa

ACTUALITATEA APOCATASTAZEI

*Între iubirea lui Dumnezeu
și libertatea umană*

Prefață de George Remete

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
INTRODUCERE	9
I. FUNDAMENTELE CLASICE ALE APOCATASTAZEI	13
1. Argumentele biblice contra și în favoarea apocatastazei	13
1.1. Argumentele biblice utilizate de autorii patristici în fundamentarea apocatastazei	13
1.2. Argumentele biblice aduse în discuție de susținătorii apocatastazei de-a lungul istoriei	17
1.3. Argumentele biblice împotriva apocatastazei	21
2. Argumentele patristice și critica apocatastazei origeniene	26
2.1. Accepțiuni ale termenului în filosofia păgână, gnosticism și creștinism ..	26
2.2. Premisele apocatastazei	29
2.3. Apocatastaza la Origen.....	33
2.4. Argumentele în favoarea apocatastazei în era post-origeniană	38
2.5. Critica apocatastazei origeniene.....	50
II. APOCATASTAZA ÎN ISTORIE: SECOLELE IX-XIX	61
1. Dezbateri asupra apocatastazei din epoca post-patristică până la Reforma protestantă.....	61
1.1. Apocatastază și îndumnezeire. Ioan Scotus Eriugena și influența sa până în secolul al XIV-lea	61
1.2. Raportul dintre mila și dreptatea divină la Anselm de Canterbury.....	67
1.3. Critica lui Toma de Aquino la adresa apocatastazei	70
1.4. Revelațiile divine ale Iulianei de Norwich.....	72
1.5. Picco della Mirandola și tezele origeniene	74

2. Apocatastaza la începuturile Reformei.....	76
3. Dezbateri eshatologice în secolul al XVII-lea.....	80
4. Apocatastaza în secolele XVIII-XIX: De la opinie teologică individuală la „doctrină” eclesială.....	91
III. APOCATASTAZA	
ÎN ISTORIE: SECOLUL XX.....	117
1. Eshatologia tradițională în operele dogmatice	117
2. Schimbări de perspectivă asupra eshatologiei.....	135
3. Câteva repere în rezolvarea unor dificultăți	141
3.1. Apocatastaza între iubirea lui Dumnezeu și libertatea umană.....	141
3.2. Caracterul dublu al Judecății de Apoi – posibilitate sau certitudine?... 151	
3.3. Mântuirea mea și iadul pentru alții.....	155
3.4. Veșnicia iadului.....	160
3.5. Rugăciunea pentru întreaga creație.....	164
4. Noi puncte de vedere din spațiul protestant.....	167
4.1. Iisus Hristos – singurul condamnat. Karl Barth și alegerea universală... 167	
4.2. Apocatastază și „esențializare” în scrierile lui Paul Tillich	171
4.3. Iadul - „posibila imposibilitate”: universalismul tardiv al lui Jacques Ellul	173
4.4. John Hick și perspectiva pluralistă asupra mântuirii	176
4.5. Teoria inclusivistă a lui Clark Pinnock.....	180
IV. PROVOCĂRI CONTEMPORANE.....	
1. Noi accente în discursul eshatologic actual.....	187
2. Perspectivele eshatologice propuse de teologii carismatici	192
3. Thomas Talbott și David Bentley Hart. Abordarea filosofică a apocatastazei	195
4. Viziunea inclusivist-panteistă a lui Carlton Pearson	206
5. Poziția critică a lui Michael McClymond <i>vis-a-vis</i> de apocatastază	208
6. Pogorârea lui Hristos la iad și oferta mântuirii universale.....	214

7. Universalismul evanghelic al lui Robin Parry.....	220
8. „Dragostea învinge”. Raiul și iadul în gândirea lui Rob Bell	225
9. Apocatastaza în viziunea Ilariei Ramelli.....	230
9.1. Noi perspective hermeneutice	230
9.2. Alte argumente aduse în susținerea apocatastazei.....	237
10. Dezbateri eshatologice contemporane cu privire la utilizarea biblică a termenilor grecești <i>αιώνιος</i> și <i>αιίδιος</i>	245
11. David W. Congdon: Universalismul „teo-actualizat eshatologic” și „co-crucificarea inconștientă”	253
V. REEVALUAREA APOCATASTAZEI	
ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ ACTUALĂ.....	258
1. Îndrăzneala teologică.....	258
2. Despre îndoielnica unitate și dezbinarea identităților	267
3. Libertate, judecată și comuniune.....	274
CONCLUZII.....	286
BIBLIOGRAFIE.....	289

Totodată, considerăm că omul contemporan are nevoie de un răspuns clar și cuprinzător pentru această problemă. Apocatastaza nu este o concepție destinată cercului unei elite de teologi, ci ea trebuie înțeleasă de fiecare persoană în parte. Creștinul trebuie să răspundă oricui și oricând, tocmai pentru că el îi ia cel mai în serios pe toți oamenii, împlinind cuvântul Sfântului Apostol Petru, care ne cere să fim „gata totdeauna să răspundem oricui ne cere socoteală despre nădejdea noastră” (1 Petru 3,15). Există astăzi numeroși creștini și ne-creștini care înțeleg, simt și cred în ideea mântuirii universale absolute. Această lucrare vine să prezinte sintetic posibilele abordări ale subiectului, precum și poziția Bisericii, lăsând la latitudinea cititorului să își aleagă calea credinței pe care dorește să o urmeze, însă în cunoștință de cauză cu poziția pe care se va afla, în urma opțiunii, față de Biserică.

I. FUNDAMENTELE CLASICE ALE APOCATASTAZEI

1. ARGUMENTELE BIBLICE CONTRA ȘI ÎN FAVOAREA APOCATASTAZEI

1.1. Argumentele biblice utilizate de autorii patristici în fundamentarea apocatastazei

În Sfânta Scriptură, substantivul ‘apocatastază’ apare o singură dată, în predica ținută de Sfântul Apostol Petru, în pridvorul lui Solomon: „Deci pocăiți-vă și vă întoarceți, ca să se ștergă păcatele voastre, ca să vină de la fața Domnului vremuri de ușurare și ca să vă trimită pe cel mai dinainte vestit vouă, pe Iisus Hristos, pe Care trebuie să-l primească Cerul până la vremile stabilirii din nou a tuturor celor despre care a vorbit Dumnezeu¹ prin gura sfinților Săi prooroci din veac” (*Faptele Apostolilor* 3,19-21)².

¹ În limba greacă: ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεός.

² Constantin Preda a afirmat că „textul din Fa 3,21 poate fi amintit numai în legătură cu așteptarea biblică a împlinirii făgăduințelor profetice, în sensul unei *apokatastasis tes elpidos* sau *tes epaggelias* («restabilirea nădejzii» sau «restabilirea făgăduinței»)” (Constantin PREDĂ, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, București, Editura IBMBOR, 2005, p.110). În comentariul său la cartea *Faptele Apostolilor*, Jaroslav Pelikan a menționat că această speranță în mântuirea tuturor, sugerată în acest text biblic, se află în discordanță cu cazurile de nepocăință, relatate în cartea *Faptele Apostolilor*, ale lui Iuda Iscarioteanul (*Faptele Apostolilor* 1,16-20) și ale lui Anania și Safira (*Faptele Apostolilor* 5,1-11) (Jaroslav PELIKAN, *Acts*, Grand Rapids, Michigan, Brazon Press, 2013, p.67-68).

Spre deosebire de teologii universalști moderni și contemporani, în mod surprinzător, autorii patristici ce au aderat la ideea apocatastazei au adus în sprijinul opiniei lor un număr foarte redus de texte biblice. Argumentul esențial utilizat de Origen și, am putea spune, chiar singurul aflat în legătură directă cu restaurarea universală, este *1 Corinteni* 15,24-28³:

„După aceea sfârșitul, când Domnul va preda împărăția lui Dumnezeu și Tatălui, când va desființa orice domnie și orice stăpânire și orice putere. Căci El trebuie să împărățească până ce va pune pe toți vrăjmașii Săi sub picioarele Sale. Vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit, este moartea. «Căci toate le-a supus sub picioarele Lui». Dar când zice: «Că toate I-au fost supuse Lui» – învederat este că afară de Cel care I-a supus Lui toate. Iar când toate vor fi supuse Lui, atunci și Fiul însuși se va supune Celui ce I-a supus Lui toate, ca Dumnezeu să fie toate în toți”.

Origen explică acest pasaj, spunând că „supunerea lui Hristos față de Tatăl Său exprimă desăvârșirea fericirii noastre și încununarea biruitoare a operei întreprinse de El”⁴ și „prin ea se înțelege deplina restaurare a întregii creațiuni, după cum tot așa și prin supunerea vrăjmașilor față de Fiul lui Dumnezeu se înțelege mântuirea și restabilirea prin El a tuturor celor care fuseseră pierduți”⁵. Vedem

³ Mai sunt utilizate de Origen, în opera sa *Despre Principii*, încă două trimiteri biblice, *Filipeni* 2,10 și *Psalmul* 109,1, ce descriu însă aceeași idee cuprinsă în *1 Corinteni* 15,24-28: supunerea întregii creații. *Psalmul* 109,1 este utilizat și în *Comentariul la Evanghelia după Ioan*, ca evidență pentru dispariția răului și restaurarea universală (ORIGÈNE, „Commentaire sur Saint Jean”, în *Sources Chretienne*, vol. 157, Tome II (Livres VI et X), 6.295-296, p.355). De asemenea, tot în legătură cu supunerea întregii creații și a ordinii în care va avea loc această integrare a ființelor în unitatea finală, Origen utilizează și pasajul biblic de la *1 Corinteni* 15,22 (ORIGÈNE, „Commentaire sur Saint Jean”, în *Sources Chretienne*, vol. 385, Tome V (Livres XXVIII et XXXII), 32.26-39, p.199).

⁴ ORIGEN, *Peri Arbon (Despre Principii)*, în P.S.B., vol. 8, București, Editura IBMBOR, 1982, 3.5.7, p.249.

⁵ ORIGEN, *Peri Arbon...*, 3.5.7, p.250.

astfel că, pentru Origen, există o sinonimie totală între ‘supunere’ și ‘mântuire’⁶. Apocatastaza este rezultatul direct al dispariției răului și al vrăjmașului celui din urmă, moartea⁷. Ideea unității eshatologice a tuturor făpturilor este fundamentată atât de Origen, cât și de Sfântul Grigorie de Nyssa, după cum vom vedea în continuare, pe textele biblice de la *Efeseni* 4,13 și *1 Corinteni* 1,10⁸.

Un alt aspect al apocatastazei origeniene este asemănarea dintre protologie și eshatologie, în acest context fiind adus ca argument biblic citatul din *Filipeni* 2,10. Prin ascultarea de Hristos și prin lucrarea Duhului Sfânt toate sunt strânse „într-un singur sfârșit asemănător începutului, așa «ca întru numele Lui tot genunchiul să se plece» și prin aceasta să ne dea un semn de supunere, și al celor «cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt»”⁹.

Același text din *Filipeni* 2,10 este adus ca argument și de Sfântul Grigorie de Nyssa în *Dialogul despre suflet și înviere*, ca semn al „armoniei universale”¹⁰: cea ceată de ființe care a lăsat să crească în ea rădăcina răului, „odată, într-o vreme de veacuri îndepărtată, pierind răutatea, nu va mai rămâne nimic în afară de bine. Atunci și acele ființe vor mărturisii într-un glas că Hristos este Domn”¹¹. Interpretând parabolele biblice de la *Matei* 18,23-25 și *Luca* 7,41¹², Sfântul

⁶ Cf. ORIGEN, *Peri Arbon...*, 1.6.1, p.92. Michael McClymond a evidențiat că „a fi inclus în Hristos, a fi supus Tatălui și a fi mântuit par a fi idei interschimbabile pentru Origen” (Michael J. McClymond, *The Devil's Redemption. A New History and Interpretation of Christian Universalism*, Michigan, Grand Rapids, Baker Academic, 2018, p.243, n.45).

⁷ Cf. ORIGEN, *Peri Arbon...*, 3.6.5, p.256.

⁸ Cf. ORIGEN, *Peri Arbon...*, 1.6.2, p.94.

⁹ ORIGEN, *Peri Arbon...*, 1.6.2, p.92-93. Cf. ORIGEN, *Peri Arbon...*, 3.6.3, p.254.

¹⁰ Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere*, în P.S.B., vol. 30, București, Editura IBMBOR, 1998, p.398.

¹¹ Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere...*, p.372. Cf. S.P.N. GRIGORII Episcopii Nysseni, *In Illud: Quando Sibi Subjecerit omnia, tunc ipse quoque Filius subjiçietur et qui sibi subjiçit omnia*, în P.G., vol. 44, Tome I, col. A, p.1319 (în continuare Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *In Illud: Tunc et ipse Filius...*).

¹² Sfântul Isaac Sirul îl citează pe Teodor al Mopsuestiei, care și-a fundamentat opinia sa cu privire la temporalitatea pedepselor pe parabolele biblice de la *Matei*

Grigorie afirmă că purificarea graduală a păcătoșilor, pe care o numește 'pedeapsă de îndreptare', înseamnă o integrare treptată a umanității în Dumnezeu, pentru ca în final „Dumnezeu să fie totul în toate”. Dumnezeu nu poate fi totul în toate dacă „facem o excepție, zicând că răutatea există paralel cu Dumnezeu”, deoarece „Cel ce se află în toate nu poate să se afle în cele ce nu există”¹³.

În lucrarea sa, *In Illud: tunc et ipse Filius*, Sfântul Grigorie aduce și alte argumente în susținerea ideii de restaurare universală. Cea mai importantă idee este cea a unei Biserici eshatologice universale, în care întreaga creație rațională va face parte din același trup al lui Hristos. Acest trup, argumentează Sfântul Grigorie, este cel care va fi supus Tatălui, la sfârșitul veacurilor. La construirea acestui trup, zidit întru dragoste (*ἐν ἀγάπῃ*), va participa întreaga umanitate, pe măsura îndreptării prin credință și a dobândirii adevăratei cunoștințe¹⁴, conform textelor de la *Coloseni* 1,24-25, *1 Corinteni* 12,27, *Efesenii* 4,13 și *Efesenii* 4,15-16¹⁵.

Așadar, argumentul principal în fundamentarea apocatastazei este textul de la *1 Corinteni* 15,24-28 și textul paralel de la *Filipeni* 2,10, în care se vorbește despre supunerea finală a întregii creații raționale înaintea lui Hristos, supunerea fiind identificată de autorii patristici menționați cu mântuirea. Totodată, aceștia consideră că actul de supunere nu va fi forțat, fapt pentru care mântuirea va avea loc treptat, pe măsura liberei pocăințe a fiecăruia. Celelalte argumente conexe vin să arate modul pedagogic de acțiune a lui Dumnezeu, prin

5,26 și *Luca* 12,47-48: „Căci [Hristos] n-ar fi spus: «Până ce nu vei da cel din urmă bănuț» [Mt 5,26], dacă n-ar fi fost cu puțință pentru noi să ne izbăvim de păcate plătind pentru ele prin pedepse. Nici n-ar fi spus că o slugă «va fi bătută mult» iar alta «va fi bătută puțin» [Lc 12,47-48], dacă pedepsele date după măsura păcatelor noastre nu vor avea un sfârșit” (Sfântul ISAAC Sirul, *Cuvinte către singuratici despre viața dubului, taine dumnezeiești, promie și judecată*, Partea a II-a recent descoperită, Ediția a II-a, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Editura Deisis, 2007, 39.8, p.372).

¹³ Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *Dialogul despre suflet și înviere...*, p.385.

¹⁴ Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *In Illud: Tunc et ipse Filius...*, col. BC, p.1322.

¹⁵ Sfântul GRIGORIE de Nyssa, *In Illud: Tunc et ipse Filius...*, col. AC, p.1318.

intermediul pedepselor și al suferințelor, precum și împlinirea acestui plan divin, prin unificarea întregii creații în trupul eshatologic al lui Hristos – Biserica.

1.2. Argumentele biblice aduse în discuție de susținătorii apocatastazei de-a lungul istoriei

Spre deosebire de autorii patristici, adepții apocatastazei aduc în discuție în cadrul discursului lor o serie de alte argumente scripturistice¹⁶. Întrucât aceste argumente se vor regăsi și pe parcursul lucrării, în acest subcapitol vom trece doar în revistă textele biblice, fără a menționa pentru fiecare în parte autorii ce s-au aplecat asupra lor. Această secțiune este destinată unei priviri de ansamblu asupra celor mai utilizate texte biblice, fără a avea pretenția unei prezentări exhaustive.

Având în vedere că în textul biblic de la *Faptele Apostolilor* 3,21 se vorbește despre profeții Vechiului Testament, adepții apocatastazei aduc uneori în discuție profețiile mesianice care ar putea fi interpretate în direcția unei restaurări universale.

Astfel, în *Isaia* 42,1-4 este menționat faptul că Hristos va reaseza legea pe întregul pământ, iar mai departe se spune că această operă restauratoare presupune întoarcerea tuturor popoarelor: „Puțin lucru este să fii sluga Mea ca să aduci la loc semințiile lui Iacov și să întorci pe cei ce-au scăpat dintre ai lui Israel. Te voi face Lumina popoarelor ca să duci mântuirea Mea până la marginile pământului” (*Isaia* 49,6), întrucât „întru Mine vor nădăjdui ținuturile cele depărtate, că de la brațul Meu așteaptă scăparea” (*Isaia* 51, 5). Totodată, această mântuire are ca rezultat unitatea universală, după cum menționează profetul *Isaia* în capitolul 66: „Dar Eu vin ca să strâng la un loc popoarele

¹⁶ Printre abordările recente asupra acestor texte biblice interpretate în direcția universalistă se numără: David BURNFIELD, *Patristic Universalism. An Alternative to the Traditional View of Divine Judgment*, Boca Raton, Universal-Publishers, 2013, cap. 4-6, p.29-140; Alain BADILOU, *Saint Paul. The Foundation of Universalism*, Stanford, Stanford University Press, 2003, p.16-31; Sven HILLERT, *Limited and Universal Salvation. A Text-Oriented and Hermeneutical Study of Two Perspectives in Paul*, Stockholm, Almqvist & Wiksell International, 1999.

și toate limbile. Ele vor veni și vor vedea slava Mea” (*Isaia* 66,18) și „din lună nouă în lună nouă și din zi de odihnă în zi de odihnă vor veni toți și se vor închina înaintea Mea, zice Domnul” (*Isaia* 66,23). Această mărturisire și supunere universală este profețită și în *Psalmul* 21,31-32, unde se spune că „își vor aduce aminte și se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului și se vor închina înaintea Lui toate semințiile neamurilor”. Întrucât în aceeași prelegere Apostolul Petru aduce în discuție binecuvântarea pe care Dumnezeu a promis-o lui Avraam, ca prin el să fie binecuvântate toate neamurile pământului (*Facerea* 3,25), teologii universalști consideră că această promisiune se va împlini doar prin eventuala apocatastază.

Adeptii apocatastazei nu neagă existența iadului și pedepsirea păcatelor, însă susțin că iadul va avea o durată limitată, iar scopul pedepsei e terapeutic, nu retributiv. Chiar dacă în Sfânta Scriptură se afirmă adeseori că Dumnezeu „nu va lăsa nepedepsit pe cel ce păcătuiește”¹⁷, totuși se spune și faptul că El este „iubitor de oameni, milostiv, îndelung răbdător, plin de îndurare și de dreptate”, că „păzește adevărul și arată milă la mii de neamuri” și „iartă vina și răzvrătirea și păcatul” (*Ieșirea* 34,6-7). Profetul Ieremia menționează totodată că „Domnul nu aruncă pe oameni pentru totdeauna; Ci El pedepsește și are milă după mulțimea milelor Lui” (*Plângerile lui Ieremia* 3,31-32) și mânia Lui „nu se va potoli până [s.n.] nu va împlini și va înfăptui planurile inimii Sale, și în zilele ce vin veți pricepe aceasta lămurit” (*Ieremia* 23,20; cf. *Ieremia* 30,24). De asemenea, textul biblic de la *Isaia* 19,22, în care se afirmă că „Domnul va bate Egiptul, îl va lovi și apoi îl va vindeca”, iar „ei se vor întoarce la Domnul și El se va îndupleca și îi va tămădui”, a fost adus ca un argument limpede în susținerea scopului terapeutic al pedepsei divine.

Totodată, pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele omenești a fost asemănată adeseori în Sfânta Scriptură cu relația dintre tată și fiu: „Răbdați spre înțelepțire, Dumnezeu se poartă cu voi ca față de

¹⁷ În același sens și *Deuteronom* 24,16; *Isaia* 3,11; *Isaia* 13,11; *Iezechiel* 18,30; *Apocalipsa* 20,12.

fii. Căci care este fiul pe care tatăl său nu-l pedepsește?” (*Evrei* 12,7), iubirea fiind mobilul care pune în acțiune acest remediu dureros cu scopul îndreptării: „Eu pe câți îi iubesc îi mustru și îi pedepsesc; sâr-guiește dar și te pocăiește” (*Apocalipsa* 3,19). Pentru o asemănare mai cuprinzătoare, iubirea divină a fost asociată cu iubirea maternă, prin cuvintele „Oare femeia uită pe pruncul ei și de rodul pântecelui ei n-are ea milă? Chiar când ea îl va uita, Eu nu te voi uita pe tine” (*Isaia* 49,15), căci „Domnul [...] îndelung răbdă pentru voi, nevrând să piară cineva, ci toți să vină la pocăință” (*2 Petru* 3,9). Această mustrare iubitoare l-a determinat pe regele David să aleagă pedeapsa divină în locul celei omenești: „Să cad mai bine în mâinile lui Dumnezeu, căci îndurările Lui sunt foarte multe, dar să nu cad în mâinile oamenilor” (*1 Paralipomena* 21,13). Teologii universalști consideră că aceste citate nu fac referire doar la viața mundană, ci și la veacul viitor.

În strânsă legătură cu aceste versete vechi-testamentare se află și fragmentul de la *Romani* 11,25-26, care spune: „Pentru că nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți taina aceasta, ca să nu vă socotiți pe voi înșivă înțelepți; că împietrirea s-a făcut lui Israel în parte, până ce va intra tot numărul neamurilor”, afirmând mai departe că „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare, ca pe toți să-i miluiască” (*Romani* 11,32). Deducția universalștilor este că planul divin al creației vizează mântuirea tuturor, chiar dacă în viața curentă noi sesizăm acea închidere temporară a făpturilor întru neascultare față de Dumnezeu. Întrucât toate le vom vedea lămurit doar la sfârșitul veacurilor, putem păstra cel puțin speranța legitimă a unei mântuiri universale.

Cu toate acestea, textele cele mai pasibile de o interpretare universalistă sunt cele ce au în componență pronumele (sau adjectivul pronominal) nehotărât „toți”. Întrucât dorința de mântuire a lui Dumnezeu este universală, căci El „voiește ca toți [s.n.] oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (*1 Timotei* 2,4), universalștii susțin că aceasta nu înseamnă că ea se va realiza în mod automat și inevitabil, însă nu se poate exclude nici posibilitatea ca iubirea lui Dumnezeu ce se revarsă și peste cei din iad, precum și dragostea cuprinzătoare a sfinților, să îi determine în final pe cei damnați să

răspundă acestei iubiri ce îi înconjoară peste tot și să păstrăm astfel speranța că vor fi în final mântuiți.

Un alt text universalist se regăsește în *Epistola către Tit*, în care se spune că „harul mântuitor al lui Dumnezeu s-a arătat tuturor oamenilor” (*Tit* 2,11). Menționăm că această traducere a fost contestată de unii, care susțin că aranjarea cuvintelor nu e fidelă textului original și traducerea corectă ar fi: „Harul lui Dumnezeu s-a arătat, aducând mântuire tuturor oamenilor” și care ar evidenția, prin aceasta, o învățatură universalistă limpede¹⁸.

Dubla apariție a pronumelui „toți” în *1 Corinteni* 15,22: „Căci precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia” (respectiv „unul” versus „toți” din *Romani* 5,18-19: „Așadar, precum prin greșeala unuia a venit osânda pentru toți oamenii, așa și îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață; căci precum prin neascultarea unui om s-au făcut păcătoși cei mulți, tot așa prin ascultarea unuia se vor face drepti cei mulți”) este considerat un argument indubitabil al operei mântuitoare universale efective a Domnului, în care speranța mântuirii tuturor prin Hristos, noul Adam, apare pregnant.

Jertfa răscumpărătoare a Mielului lui Dumnezeu (*Ioan* 1,29), Mântuitorul lumii (*1 Ioan* 4,14), Care a suferit moartea pentru cei nedrepti (*1 Petru* 3,18-20), Care n-a venit să judece lumea (*Ioan* 3,17; *Ioan* 12,47) și nici „ca să piardă sufletele oamenilor, ci să le mântuiască” (*Luca* 9,55) și să dea viață veșnică tuturor aceluia ce i-au fost încredințați (*Ioan* 17,2), însă nu doar credincioșilor, ci și aceluia ce nu au crezut (*1 Timotei* 4,10; *Romani* 3,3), precum și păcătoșilor (*1 Timotei* 1,15), Care nu ne-a socotit greșelile noastre, ci a pus în noi cuvântul împăcării (*2 Corinteni* 5,19; cf. *Efesenii* 1,10 și *Colosenii* 1,18-20), dându-se pe Sine jertfă de ispășire pentru păcatele noastre, „dar nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale lumii întregi” (*1 Ioan* 2,2; cf. *1 Ioan* 4,10), a restabilit raporturile filiale dintre lume și Dumnezeu, „ca să avem

¹⁸ Marvin VINCENT, *Word Studies in the New Testament*, vol. IV, Hendrickson Publisher's, 2009, p.344.

îndrăznire în ziua Judecării” (*1 Ioan* 4,17). Rezultatul final al operei mântuitoare a lui Hristos este exprimat prin cuvintele din *Evangelia Sfântului Ioan*: „Iar Eu, când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine” (*Ioan* 12, 32). Așadar, din perspectiva teologilor universalisti, rolul lui Hristos în istoria mântuirii trebuie receptat ca un argument legitim în susținerea unei posibile apocatastaze.

1.3. Argumentele biblice împotriva apocatastazei

Deși a fost el însuși acuzat de origenism la sinodul de la Stejar din 403, Sfântul Ioan Gură de Aur precizează clar veșnicia iadului în *Omilia a IX-a la Epistola întâi către Corinteni*: „Lucrul ce ne stă de față nu este mic și nebăgat în seamă, ba încă chiar este dintre cele mai însemnate, și pentru care toți oamenii vorbesc, adică dacă focul gheenii are sfârșit. Cum că nu are, aceasta a spus-o lămurit Hristos [...] însă și Pavel, arătând veșnicia osândeii, spune că păcătoșii vor lua muncă - pieirea veșnică de la fața Domnului”¹⁹.

Autorii patristici au argumentat, așadar, veșnicia iadului și imposibilitatea apocatastazei, bazându-se tot pe Sfânta Scriptură. Aceste argumente, după cum bine precizează Sfântul Ioan, se regăsesc în primul rând în textele celor patru Evangheliști, dar și în *Epistolele pauline* și în cartea *Apocalipsei*, folosindu-se pentru descrierea eternității iadului diverse imagini: „focul cel veșnic” (*Matei* 18,9) „gheena focului” (*Matei* 5,22), „întunericul cel mai din afară” (*Matei* 25,30), „cuptorul cu foc”, unde „va fi plângerea și scrâșnirea dinților” (*Matei* 13,40-43; cf. *Matei* 13,19-50; cf. *Matei* 25,30), ce „va arde cu foc nestins” (*Matei* 3,12; cf. *Luca* 3,17), unde „fumul chinului lor se suie în vecii vecilor” (*Apocalipsa* 14,11) și „unde viermele lor nu moare și focul nu se stinge”²⁰ (*Marcu* 9,44).

¹⁹ Sfântul IOAN Gură de Aur, „Omilia IX”, în *Comentariile sau Tălcuirea Epistolei Întâi către Corinteni*, ediție revizuită de Constantin Făgețan, București, Editura Sophia și Editura Carte Ortodoxă, 2005, p.89.

²⁰ Această imagine a focului ce nu se stinge se regăsește și în Vechiul Testament, într-o serie de texte: *Leviticul* 6,13; *Isaia* 1,31; 34,10; 66,24; *Ieremia* 7,20; 17,27; 21,12; *Iezechiel* 20,47.

După cum sublinia Irineu de Lyon, termenul de ‘judecată’ are și înțeles de ‘separare’²¹. O astfel de separare între cei buni și cei răi este indicată în câteva pasaje biblice din cadrul unor parabole spuse de Domnul Hristos. În acestea se afirmă că, la sfârșitul veacurilor, oamenii vor fi despărțiți precum peștii buni de cei răi (*Matei* 13,47-48: „au ales în vase pe cei buni, iar pe cei răi i-a aruncat afară”), precum fecioarele înțelepte de cele nebune (*Matei* 25,10: „a venit mirele și cele ce erau gata au intrat cu el la nuntă și ușa s-a închis”), precum oile de capre (*Matei* 25,41: „Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui”), precum bogatul nemilostiv de săracul Lazăr (*Luca* 16,26: „între noi și voi s-a întărit o prăpastie mare, ca cei care voiesc să treacă de aici la voi să nu poată, nici cei de acolo să treacă la noi”).

Mânia și dreptatea lui Dumnezeu asupra celor păcătoși este de asemenea afirmată adeseori, întrucât „drept este înaintea lui Dumnezeu să răsplătească cu necaz celor ce vă necăjesc pe voi, [...] în văpaie de foc, osândind pe cei ce nu cunosc pe Dumnezeu și pe cei ce nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus. Ei vor lua pedeapsă pieirea veșnică de la fața lui Dumnezeu și de la slava puterii Lui” (*2 Tesaloniceni* 1,6-9) și „după învârtoșarea ta și după inima ta nepocăită, îți aduni mânie în ziua mâniei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu” (*Romani* 2,5). Hristos ne pune în vedere, totodată, aspectul trecător al plăcerilor vieții acesteia prin cuvintele „mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheena” (*Matei* 5,29-30), căci „ce-i va folosi omului, dacă va câștiga lumea întregă, iar sufletul său îl va pierde?” (*Matei* 16,26), avertizându-ne să ne temem „mai curând de acela care poate și sufletul și trupul să le piardă în gheena” (*Matei* 10,28; cf. *Luca* 12,4). Adresându-se în mod indirect lui Iuda, Domnul Hristos a spus: „vai de omul acela prin care este vândut Fiul Omului; Bine era de omul acela dacă nu s-ar fi născut” (*Marcu* 14,21). După cum se menționează în cartea *Apocalipsa*,

mânia divină va cauza disperarea pentru cei răi, determinându-i să le strige munților: „cădeți peste noi și ne ascundeți pe noi de la fața Celui ce șade pe tron și de mânia Mielului” (*Apocalipsa* 6,16).

Credința în Dumnezeu constituie o condiție preliminară pentru mântuire: „dacă nu credeți că Eu sunt, veți muri în păcatele voastre” (*Ioan* 8,24), iar „cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el” (*Ioan* 3,36). De asemenea, Domnul Hristos a spus că „cine va huli împotriva Duhului Sfânt nu are iertare în veac, ci este vinovat de osânda veșnică” (*Marcu* 3,29).

Nu în ultimul rând, în Sfânta Scriptură, Judecata lui Dumnezeu apare ca o consecință directă a faptelor mundane, întrucât „noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare după cele ce a făcut în trup, ori bine, ori rău” (*2 Corinteni* 5,10; cf. *Matei* 16,26-27; cf. *Romani* 2,6; cf. *Apocalipsa* 22,12), iar cei nedrepti, care n-au fost aflați scriși în Cartea Vieții (cf. *Apocalipsa* 20,14-15), vor fi scoși din Împărăția lui Dumnezeu (cf. *1 Corinteni* 6,9; cf. *Apocalipsa* 22,15; cf. *Apocalipsa* 21,8) și „vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele spre învierea osândirii” (*Ioan* 5,29; cf. *Daniel* 12,2). Însă nu doar păcătoșii vor fi chinuți, ci și diavolul și îngerii lui, care împreună vor fi aruncați „în iezerul de foc și de pucioasă [...] și vor fi chinuți acolo, zi și noapte, în vecii vecilor” (*Apocalipsa* 20,10). Iar, ca pildă pentru această dreaptă răsplătire, este dat exemplul Sodomei și Gomorei care suferă „pedeapsa focului celui veșnic” (*Iuda* 7).

De asemenea, în interpretarea sa la *1 Corinteni* 3,15, Sfântul Ioan Hrisostom respinge exegeza mântuirii prin foc a lui Origen, spunând că „ceea ce el [Pavel n.n.] spune aici aceasta înseamnă: nu și el însuși [păcătosul n.n.] se va pierde așa, ajungând o nimica ca și faptele lui, ci va rămâne în focul cel veșnic”²². Cu alte cuvinte, pentru marele predicator capadocian, ideea ‘mântuirii’ din textul paulin nu este folosită cu sensul ei propriu, ci doar ca negare a nimicirii totale a fapturii.

Sfântul Varsanufie din Gaza aduce o altă interpretare a pasajului biblic de la *1 Corinteni* 15,25, ce a constituit argumentul principal în

²¹ IRINEU de Lyon, *Adversus Haereses*, în P.G., vol. 7, Pars Secunda, 5.27.1, col. 324 AC, p.1193.

²² Sfântul IOAN Gură de Aur, *Omilia IX...*, p.93.